

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سررشته
۱۶۰۹

۱۳۸۱ / ۹ / ۲۴

وزارت اطلاعات و امور سیاسی
تهران

دانشگاه تهران دانشکده مدیریت

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته مدیریت بازرگانی گرایش - بیمه

موضوع :

تأثیر سیاستهای خصوصی سازی شرکتهای
بیمه بر عملکرد صنعت بیمه کشور

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر جانعلی محمود صالحی

استاد مشاور :

جناب آقای دکتر عباس صدقی

۶۱، ۶۴

نگارش :

رضا صالحی

بهار ۱۳۷۵

مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ وَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ

در اینجا لازم است از زحمات بی‌شائبه‌ی اساتید
محترم آقایان دکتر جانعلی محمود صالحی و دکتر
عباس صدقی که با راهنمایی و مشاوره‌ی خردمندانه و
بی‌دریغ خود حقیر را در تهیه این تحقیق یاری
فرمودند، تقدیر و تشکر نموده و از خداوند متعال
سلامتی و طول عمر و موفقیت در امور برای ایشان
مسئلت دارم.

همچنین از مساعدت مسئولین و کارکنان محترم
صنعت بیمه که در تهیه و گردآوری اطلاعات تحقیق
من را یاری نمودند، تشکر می‌نمایم.

از کارکنان کتابخانه‌های دانشکده مدیریت
دانشگاه تهران، و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و
کتابخانه بیمه مرکزی ایران و مرکز اطلاع‌رسانی
سازمان برنامه و بودجه که از هیچ همکاری در راه
گردآوری اطلاعات دریغ ننمودند تشکر و قدردانی
می‌نمایم.

در پایان از اساتید محترم آقایان دکتر علی
رضائیان، دکتر احمد گرانمایه، دکتر غلامحسین
دلجو و آقای غلامعلی غلامی که بانی ایجاد رشته
کارشناسی ارشد مدیریت بیمه در دانشگاه بوده‌اند و
زمینه پرورش نیروی انسانی متخصص در امور
بیمه را فراهم آورده‌اند نهایت تشکر و قدردانی نموده
و امیدوارم خداوند به نامبردگان و کلیه افرادی که در
راه اعتلای علم و پیشرفت کشور گام برمی‌دارند
سلامتی و طول عمر و موفقیت عنایت فرماید.

تقدیم به :

مادر فداکارم

پدر سختکوشم

همسر وفادارم

و دخترم مریم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	فصل اول: کلیات
۳	تعریف و بیان موضوع
۴	اهمیت تحقیق
۵	اهداف تحقیق
۶	فرضیات
۶	قلمرو تحقیق
۷	محدودیت‌های تحقیق
۸	واژه‌های عملیاتی
۹	نحوه ارائه تحقیق
	فصل دوم: تاریخچه بیمه و نگاهی به فعالیت بیمه‌گری در ایران
۹	تاریخچه بیمه
۱۳	تاریخچه پیدایش و گسترش بیمه در ایران
۱۷	بررسی کلی عملکرد صنعت بیمه از سال ۱۳۱۷ تا سال ۱۳۷۰
	فصل سوم: مبانی نظری تحقیق
۲۴	مقدمه
۲۴	حیطه فعالیت‌های دولت

۲۵	روش‌های مداخله دولت در امور اقتصادی
۲۶	بررسی مکاتب اقتصادی و نحوه مداخله دولت در امور اقتصادی
۳۷	مروری به نحوه پیدایش و شکل‌گیری شرکتهای دولتی
۳۹	دلایل بوجود آمدن شرکتهای دولتی
۴۰	خصوصیات عمومی شرکتهای تحت مالکیت دولت
۴۲	اشکالات ناشی از کنترل یا مالکیت دولتی
۴۳	دلایل عدم موفقیت شرکتهای دولتی
۴۵	روند مداخله دولت در فعالیتهای بیمه‌گری در ایران
۴۸	تعاریف مختلف خصوصی‌سازی
۴۹	خصوصی‌سازی یعنی بردن سرمایه‌داری بین عموم
۵۳	منافع بالقوه خصوصی‌سازی
۵۴	ایران و خصوصی‌سازی
۵۵	صنعت بیمه ایران و خصوصی‌سازی
۵۶	ایجاد زمینه‌های لازم در اقتصاد کلان به منظور خصوصی‌سازی
۶۱	محدودیت‌های خصوصی‌سازی
۶۲	روش‌های خصوصی‌سازی
۸۳	تجربیات خصوصی‌سازی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل چهارم: مورد آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات

- ۱۰۷ روش‌های جمع آوری اطلاعات
- ۱۰۷ تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده از اسناد و مدارک
- ۱۱۴ تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه

فصل پنجم: نتایج و پیشنهادات

- ۱۲۸ نتایج
- ۱۳۰ پیشنهادات

منابع و ماخذ:

- ۱۳۳ منابع فارسی
- ۱۳۴ منابع لاتین

با بررسی چگونگی زندگانی فردی و گروهی بشر در می‌یابیم که انسانها از دیر باز پیوسته در معرض خطراتی قرار داشته و همیشه تلاش کرده‌اند وسایلی را به منظور دفاع از خود در برابر خطرات جستجو نمایند. روزگاری تمدن بشر بدانجا می‌رسد که کوشش خود را برای پیشگیری از ایجاد خطر بکار میبرد و حکومت تشکیل می‌گردد و بتدریج چهارچوب وظایف و اختیارات آن گسترش مییابد و آنگاه که متوجه می‌گردد پس از بروز حادثه زیان وارده میبایست جبران شود بیمه مطرح می‌گردد.

به موازات گسترش علوم و فنون گوناگون و پیچیده شدن نیازهای انسان بیمه نیز گسترش می‌یابد و تمامی این موارد عاملی است برای رشد و توسعه اقتصادی، بنابراین میتوان ادعا کرد بیمه و توسعه اقتصادی تأثیر متقابل بر یکدیگر دارند.

بیمه با تضمین امنیت سرمایه‌های ملی، کمک در تشکیل بازار سرمایه، تأمین آسایش خاطر تمام افراد جامعه توسط بیمه عمر، تأثیر گذاری بر تجارت خارجی و ایجاد اطمینان برای سرمایه‌گذارهای ملی به عنوان یک تسهیل کننده در امر توسعه عمل می‌نماید.

بنابراین ملاحظه می‌گردد که بیمه یک نیاز برای تمام بخش‌های اقتصادی یک جامعه میباشد و دست اندرکاران امور بیمه با تلاش و کوشش مداوم بایستی این نیاز را برآورده نمایند.

صنعت بیمه ایران علیرغم قدمت هشتادساله‌ای که دارد نتوانسته است اهداف اولیه این صنعت که پوشش کلیه خطرات موجود در جامعه است، برآورده سازد، در این ارتباط مطلعین امر تلاش‌های زیادی را مبذول داشته‌اند با اینهمه مشکل همچنان باقیست.

یکی از مباحثی که در ارتباط با عملکرد صنعت مطرح گردیده وارد کردن رقابت به بازار بیمه و خصوصی سازی فعالیت‌های بیمه‌ای است. تحقیق حاضر سعی دارد تأثیر سیاست‌های خصوصی سازی شرکتهای بیمه را بر عملکرد صنعت بیمه مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. امید است نتایج تحقیق آنچنان فایده‌ای را دارا باشد که بتواند بعنوان راهنمایی یا کمکی در برنامه‌ریزیهای آینده مربوط به صنعت بیمه مورد استفاده قرار گیرد.

فصل اوّل

کلیات

دولت به سه شیوه متفاوت میتواند در روابط اقتصادی و اجتماعی مربوط به ملت مداخله نماید. این سه شیوه شامل وضع قوانین و مقررات، مدیریت مستقیم بر صنایع و خدمات و در نهایت اقدامات بازدارنده تشویقی و حمایتی است. نتایج حاصل از کاربرد هر کدام از سیاستهای فوق متفاوت است.^۱

پایه کردن هر کدام از این سه شیوه شرایط خاص خود را از نقطه نظر اوضاع و احوال اقتصادی و اجتماعی کشور، شرایط حاکم بر اقتصاد جهانی و پیمانهای منطقه‌ای میطلبد.

با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی حاکم بر ایران در هنگام تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۵۸، فعالیت بیمه‌گری در کنار فعالیتهایی از قبیل حمل و نقل هوایی، مخابرات، نیرو، بنادر و کشتیرانی و صنایع سنگین طبق اصل ۴۴ قانون اساسی تحت انحصار دولت درآمد.

با وجود آنکه بیمه در کشور ما سابقه طولانی دارد اما متأسفانه نتوانسته است جایگاه واقعی خویش را پیدا کند حتی در مقایسه با کشورهای در حال توسعه و کشورهایی که از نظر اقتصادی در اندازه‌های کشور ما نیستند جایگاه بیمه ما در حدی پایین‌تر است. بیمه در کشور ما ظرفیت بالقوه‌ای برای داشتن جایگاه مناسب خود را دارد اما به دلایلی نتوانسته است این جایگاه را تصرف نماید، بخش عمده‌ای از این ناتوانی به سبب عدم شناخت از خود جایگاه بیمه در اقتصاد کشور است. نگاهی به رشد بیمه‌های بازرگانی در طول تاریخ صنعت بیمه ایران نشان میدهد که آنچه مربوط به خود صنعت است یک رشد کند است، تغییرات شدید و نقاط عطف در روند رشد بیمه‌های بازرگانی عمدتاً مربوط به تحولات خارج از صنعت بیمه و به اصطلاح تحت تأثیر عوامل برونزا است.^۲ یکی از مواردیکه مانع دستیابی صنعت بیمه به عملکرد بهتر است، ساختار صنعت بیمه است. ساختار فعلی حاکم بر بازار بیمه به رغم تلاش جدی که در آن به عمل می‌آید نتوانسته است پاسخگوی نیاز بالقوه بازار و ظرفیت قابل توسعه آن باشد. تعداد محدود شرکتهای

۱- دکتر عبدالحمید شمس، فصلنامه دانش مدیریت (دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران) شماره ۲۲، پاییز ۱۳۷۲

۲- دکتر عبدالناصر همتی، فصلنامه صنعت بیمه (انتشارات بیمه مرکزی ایران)، شماره ۲۵، پاییز ۱۳۷۳

بیمه، نوع مالکیت آنها، نحوه و کیفیت ارائه خدمات بیمه‌ای، شمول قوانین و مقررات عمومی دولتی بر شرکتهای بیمه، ویژگیهای مهم ساختار فعلی را تشکیل میدهند، با این ویژگیها کارکردی بهتر از این نمیتوان انتظار داشت و در صورت تجدید ساختار صنعت میتوان به بهبود عملکرد امیدوار بود. موضوع این تحقیق در راستای موارد یاد شده، بالا طراحی گردیده و عبارت است از:

«تأثیر سیاستهای خصوصی سازی شرکتهای بیمه بر عملکرد صنعت بیمه کشور.»

اهمیت تحقیق:

بیمه در اقتصاد یک مملکت از طریق پوشش دادن به ریسک‌های سرمایه‌گذاری و کمک در تشکیل بازار سرمایه تأثیر شگرف و بسزایی دارد، از طرف دیگر بامکانیزم بیمه عمر و پس انداز در جهت ایجاد آسایش خاطر برای افراد جامعه، آنان را در تلاش و کوشش به منظور پیشبرد اهداف اقتصادی یاری می‌نماید.

با نگاهی به عملکرد صنعت بیمه و بررسی پرتفوی شاخه‌های مختلف این صنعت به این نتیجه میرسیم، که صنعت بیمه نتوانسته است، اهداف اولیه این صنعت را برآورده نماید.

اگر ما حق بیمه‌های اجباری مربوط به بیمه باربری، آتش سوزی و بیمه عمر کارکنان دولت را از کل حق بیمه‌های دریافتی صنعت کسر کنیم رقم باقیمانده در قیاس با کل حق بیمه‌های دریافتی ناچیز است.

خوشبختانه مسئولین امر در صنعت بیمه به این مسئله واقفند و در جهت رفع معضلات و مشکلات مربوطه از طریق برپایی سمینارها و دعوت از متخصصین امر برای بازگویی نظراتشان تلاش بی وقفه‌ای را مبذول داشته‌اند.

یکی از مواردیکه در طی مباحثات مربوط به صنعت بیمه، روی آن تمرکز شده است مسئله خصوصی سازی در صنعت بیمه است.

با توجه به عدم پیشرفت موثر بیمه‌های بازرگانی در ایران و نیاز روز افزون اقتصاد ایران به همگام شدن این صنعت با رشد و توسعه سایر بخش‌های اقتصادی بررسی خصوصی سازی شرکتهای بیمه و تأثیر آن بر عملکرد صنعت بیمه از اهمیت بالایی برخوردار است.

اهداف تحقیق:

در ارتباط با نحوه فعالیت بیمه‌ای و میزان مداخله دولت در بازار بیمه از بدو شروع فعالیت بیمه‌گری تاکنون ما چهار دوره متفاوت داشته‌ایم.

الف) از سال ۱۲۸۶ شمسی که آغاز فعالیت بیمه‌ای در ایران بوده تا سال ۱۳۱۴ که شرکت سهامی بیمه ایران تأسیس گردید، در این دوره فعالیت بیمه‌گری فقط توسط دو نمایندگی روسی بنامهای «نادژدا» و «کافکاز مرکوری» صورت گرفته است.

ب) از سال ۱۳۱۴ تا سال ۱۳۲۹ هجری شمسی که فعالیت بیمه‌گری در ایران توسط شرکت سهامی بیمه ایران و تعدادی نمایندگی خارجی صورت گرفته است، شایان ذکر است که در این دوره شرکت سهامی بیمه ایران با مساعدت دولت حدود ۷۰ الی ۸۰ سهم بازار را به خود اختصاص داده است.

ج) از سال ۱۳۲۹ تا سال ۱۳۵۷ هجری شمسی که فعالیت بیمه‌گری در ایران توسط شرکت سهامی بیمه ایران به عنوان یک شرکت دولتی، دوازده شرکت خصوصی بیمه که همگی مالکیت ایرانی داشتند و دو نمایندگی یورکشایر و اینگستراخ صورت گرفته است.

د) از سال ۱۳۵۸ تاکنون که فعالیت بیمه‌ای طبق اصل چهل چهارم قانون اساسی فقط توسط دولت و بوسیله چهار شرکت سهامی بیمه ایران، آسیا، البرز و دانا انجام گرفته است.

در این تحقیق ما در مرحله اول مقایسه‌ای خواهیم داشت بین دو دوره فعالیت بیمه‌ای که در طی این دو دوره، که از سال ۱۳۴۸ شروع و به سال ۱۳۶۷ ختم میشود، ما دو دوره متفاوت از چگونگی فعالیت بیمه‌گری در ایران داریم، از سال ۱۳۴۸ تا سال ۱۳۵۷ ما شاهد فعالیت شرکت‌های خصوصی بیمه هستیم و از سال ۱۳۵۸ تا سال ۱۳۶۷ که فعالیت بیمه‌گری در انحصار دولت است.

در این دو دوره ما شاخص‌های فعالیت بیمه‌ای از قبیل میانگین رشد حق بیمه سرانه، نسبت حق بیمه به درآمد ملی و میانگین رشد حق بیمه دریافتی را با یکدیگر مقایسه و تحلیل می‌کنیم تا دریابیم در کدام دوره عملکرد صنعت موثرتر بوده است. و در مرحله دوم تأثیر خصوصی سازی را

بر عواملی از قبیل، عملکرد صنعت، کیفیت خدمات بیمه‌ای، رقابت در صنعت بیمه، بهره‌وری، جذب و نگهداری نیروهای متخصص و تبلیغات در صنعت از دید متخصصان و مطلعین امور بیمه‌ای مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

فرضیات تحقیق:

فرضیه اعم

اجرای سیاستهای خصوصی سازی شرکتهای بیمه موجب بهبود عملکرد و افزایش بهره‌وری صنعت بیمه میشود.

فرضیات فرعی

فرضیه شماره یک: خصوصی سازی شرکتهای بیمه موجب ایجاد رقابت سالم در صنعت بیمه خواهد شد.

فرضیه شماره دو: خصوصی سازی شرکتهای بیمه موجب بهبود کیفیت خدمات بیمه‌ای و در نتیجه رضایتمندی مشتریان خواهد شد.

فرضیه شماره سه: خصوصی سازی شرکتهای بیمه موجب جذب نیروهای متخصص به صنعت بیمه و نگهداری آنها در صنعت خواهد شد.

فرضیه شماره چهار: خصوصی سازی شرکتهای بیمه موجب استفاده مطلوب از تبلیغات سالم و در نتیجه آشنایی بیشتر مردم با موضوع بیمه خواهد شد.

قلمرو تحقیق:

الف - قلمرو موضوعی: قلمرو موضوعی تحقیق، خصوصی سازی به طور اعم و خصوصی سازی شرکتهای بیمه به طور اخص است.

ب - قلمرو مکانی: نظر به اینکه امور ستادی شرکتهای بیمه و اکثر فعالیتهای بیمه‌گری از قبیل نمایندگی و کارگزاری در تهران متمرکز میباشد و از طرفی بیمه مرکزی به عنوان نهاد ناظر بر فعالیتهای بیمه‌ای در تهران مستقر است لذا قلمرو مکانی تهران در نظر گرفته شده است.

ج - قلمرو زمانی: این تحقیق در بخش مقایسه عملکرد دو نوع متفاوت مالکیت دولتی و خصوصی، فاصله زمانی از سالهای ۱۳۴۸ الی ۱۳۶۷ را در نظر گرفته است.

محدودیت‌های تحقیق:

یک بخش از محدودیت‌های تحقیق مربوط به کمبود کتب و تألیفات مختلف در باب بیمه و دیگر محدودیت عدم توانایی بعضی از مدیران صنعت در تخصیص بخشی از اوقات کاری خود به منظور تکمیل پرسشنامه و یا مصاحبه حضوری در ارتباط با موضوع تحقیق است.

واژه‌های عملیاتی تحقیق:

تأثیر: به معنای اثر گذاشتن است.

سیاست: سیاست را راهنمای عمل تعریف کرده‌اند.

عملکرد: نسبت ستاده‌های یک سیستم به داده‌های آنرا عملکرد گویند.

خصوصی سازی: تغییر کنترل یا مالکیت (صنعت یا خدمات) از دولت به بخش خصوصی
صنعت: مجموعه بنگاههایی که به تولید کالا یا خدمات همگن مشغول بوده به طوریکه این کالا یا خدمات با درجه جایگزینی بسیار بالا، قابلیت مصرف به جای یکدیگر را داشته باشند.
بیمه: بیمه عملی است که به موجب آن یکطرف (بیمه‌گذار) متعهد پرداخت مبلغی بنام (حق بیمه) میشود و طرف دیگر (بیمه‌گر) با قبول مجموعه خطرهای طبق موازین آماری پرداخت خسارت را در صورت تحقق خطر بعهده میگیرد.^۳

نحوه ارائه تحقیق:

این تحقیق در پنج فصل جداگانه که خلاصه‌ای از هر فصل در پایین می‌آید، ارائه می‌گردد.

فصل اول:

در این فصل ضمن تعریف و بیان موضوع، اهمیت آن و بررسی اهداف تحقیق به ارائه فرضیات، تعریف قلمرو تحقیق و محدودیت‌هایی که در تهیه تحقیق وجود داشته و در نهایت به تعریف واژه‌های عملیاتی پرداخته است.

فصل دوم:

در این فصل مروری داریم بر تاریخچه بیمه، تاریخچه پیدایش و گسترش بیمه در ایران و

۳ - دکتر جانعلی محمود صالحی، فرهنگ اصطلاحات بیمه و بازرگانی (انتشارات شرکت صادراتی سازمان صنایع ملی ایران) سال ۱۳۶۷، صفحه ۵۲